

УДК 342.4

С. М. Морозюк, канд. юрид. наук, доцент
Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра загальноправових дисциплін
вул. Кіото, 19, Київ, 02000, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний аналіз факторів, що здійснюють вплив на процес реалізації Основного Закону, висвітлено уніфікований підхід до класифікації таких факторів за ознаками їх однорідності, зроблено висновки про способи оптимізації дії факторів з метою досягнення найвищого ступеня ефективності процесу реалізації Конституції України.

Ключові слова: Конституція України, Основний Закон, фактори, механізм реалізації.

Постановка проблеми. Аналіз об'єктивних умов реалізації Конституції України дає можливість дійти висновку, що цей процес відбувається в певних конкретних умовах, за певних обставин, які на нього впливають, вимагаючи від нього гнучкості та поступливості у сприйнятті таких умов. Реалізація Конституції не повинна розглядатись у відриві від тих об'єктивних соціальних, політичних, економічних та інших процесів, які мають місце в суспільстві та державі. Конституція завжди діє не у своєрідному вакуумі, а у певному суспільному середовищі, в якому вона реалізується, і яке має суттєвий вплив на неї. Це означає, що сьогодні ми вже не можемо обмежуватись спрощеною однолінійною моделлю конституційно-правового регулювання, в основі якої лежить ідея імперативного впливу Конституції на суспільство без будь-якої можливості зворотного зв'язку [1]. Таким чином, можемо відслідкувати кореляційний зв'язок між процесом реалізації Конституції та факторами впливу на вказаний процес, адже зміни одного із вказаних явищ призводять до неминучих змін у іншому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем реалізації Конституції та факторів впливу на даний процес займались такі науковці як О. В. Батанов, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко, В. Я. Тацій, Ю. М. Годика, В. Ф. Погорілко, О. В. Скрипнюк, Ю. С. Шемшученко, однак уніфікованого підходу щодо системи факторів впливу на процес реалізації Основного Закону здійснено не було.

Актуальність даної статті обумовлена також і тим, що науці відомі результати досліджень впливу окремих груп факторів на процес втілення в життя норм Основного Закону, що безумовно, має важливе значення, однак не відображає повну картину комплексного їх впливу на правореалізаційний процес. Саме виокремлення груп факторів, що здійснюють вплив у різних сферах забезпечить можливість оптимізації процесу реалізації Конституції.

Отже, **метою даної статті** є визначення системи факторів, що здійснюють вплив на процес втілення в реальних суспільних відносинах Основного Закону, ідентифікація сфер впливу таких факторів та оптимізація їх дії таким чином, що дасть змогу досягти найвищого рівня ефективності процесу реалізації Конституції.

Виклад основного матеріалу. Фактори впливу на процес реалізації Конституції України можемо визначити як об'єктивно існуючі в суспільстві та державі реальні умови, обставини, які спричиняють позитивний та/або негативний вплив на процес втілення в життя конституційних норм.

Безумовно, фактори впливу на процес реалізації Конституції України не є константою, вони піддаються постійному впливу різних зовнішніх та внутрішніх чинників, розвиваються, що призводить до їх видозміни, зникнення одних та появи інших.

Якщо прослідкувати розвиток факторів впливу на процес реалізації Конституції України на певному часовому відрізку, то їх можна згрупувати наступним чином:

Перша група – фактори, що виникли до прийняття Конституції України та справляли вирішальний вплив на процес її реалізації у перші роки після прийняття. Зазначені фактори одразу ж групуватимемо на позитивні та негативні, з метою виявлення групи факторів, що здійснювала визначальний вплив на процес реалізації Конституції.

До позитивних факторів першої групи відносимо:

- зміну суспільного та державного устрою – їх перебудову на принципово нових засадах політичного, економічного та ідеологічного плюралізму;
- проголошення цінності, гідності та індивідуальності кожної окремої особи; виникнення та формування нових соціальних цінностей, охорону яких забезпечує Конституція;
- зміну принципів провадження економічної політики держави;
- наявність економічних ресурсів – об'єктів, що пропонувались для приватизації, за умови проголошення рівності форм власності.

Негативні фактори першої групи:

– безумовно, фактором, що значною мірою вплинув на конституційний процес до прийняття Конституції та продовжував вплив після 1996 року був фактор існування політичної кризи. Загострення відносин між законодавчою та виконавчою гілками влади, яке закінчилось підписанням 8 червня 1995 року Конституційного Договору між Президентом України та Верховною Радою України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування на період до прийняття нової Конституції України не дало очікуваного результату, у зв'язку з чим був, зрештою, прийнятий Основний Закон;

- несприйняття Конституції України як значної соціальної цінності;
- зупинення виробництва, натомість посилення ролі торгівлі та вивезення значних природних ресурсів за кордон;
- накопичення олігархічного капіталу за рахунок державної власності;
- виникнення значної різниці в рівнях доходів між різними верствами населення, що призвело до розколу суспільства і розпалювання соціальної ворожечі.

У період дії першої групи факторів можемо відмітити більш значну, порівняно із наступним періодом, роль позитивних факторів.

Друга група факторів – ті, що здійснюють вплив на конституційний правореалізаційний процес після прийняття Конституції і до сьогодні. До них відносимо наступні позитивні фактори:

- усвідомлення українським народом власної національної гідності;
- проголошення курсу держави на запровадження міжнародних стандартів забезпечення прав людини і громадянина.

Негативні фактори другої групи:

– постійне протистояння законодавчої та виконавчої гілок влади, а також влади Президента, що призвело до революції 2004 року та зміни Конституції. Після приходу до влади, так званих, демократичних сил політична криза продовжилась протистоянням Секретаріату президента В. Ющенка та виконавчої влади разом із парламентською коаліцією, що завершилось становлення диктатури В. Януковича. Наступне перекроювання Основного Закону повернуло в Україні президентсько-парламентську форму правління, що мало наслідком узурпацію влади Президентом та початок в 2013 році другої революції – Революції Гідності. Завершилась остання приходом до влади проєвропейських політичних сил та черговою зміною Конституції (повернення до парламентсько-президентської форми правління). Єдине бажання чиновників найвищого рівня – якомога швидше отримати владу, а згодом її постійно утримувати призвело до того, що всі зусилля влади було спрямовано саме на внутрішнє протистояння, а не на забезпечення політичної стабільності, реалізації прав і свобод людини і громадянина, сприяння економічному розвитку, посилення соціальних гарантій;

- підміна конституційної законності політичною доцільністю;
- «деактуалізація» такої мети державної влади як реалізація Конституції;

- нестабільність Основного Закону у зв'язку з постійною зміною його положень, використання Конституції як засобу боротьби за владу;
- анексія Кримського півострова та військові події на сході країни;
- нерозвиненість конституційного та іншого галузевого законодавства, яке покликане уточнити конституційні норми;
- неспроможність органу конституційної юрисдикції виконувати покладені на нього функції, політична скерованість вказаного органу;
- дестабілізація економіки, знецінення національної грошової одиниці та неспроможність Національного банку України забезпечити її стабілізацію;
- корупція в найвищих органах влади, що мало наслідком падіння іміджу України на міжнародній арені;
- зневіра населення в забезпечення проголошених Конституцією стандартів.

Третя група факторів, що здійснюватимуть вплив на процес реалізації Конституції України – це так звані фактори майбутнього, чинники, які виходячи із досвіду правореалізаційного процесу та реалій сьогодення впливатимуть на процес реалізації Конституції в майбутньому.

Щоб не здаватись песимістами та не перераховувати сукупність негативних факторів, які найближчим часом впливатимуть на правореалізаційний процес, зупинимось на тих факторах, за умови дії яких механізм реалізації Конституції України, на нашу думку, буде максимально ефективним. До таких факторів віднесемо наступні:

- спрямованість державної політики на захист інтересів людини, впровадження засад єдиної правової політики;
- публічність діяльності органів влади та подолання корупції в найвищих органах влади – яким би банальним не видавався даний фактор, однак без подолання даного негативного явища процес реалізації Конституції України буде неефективним. Безумовно, таке явище як корупція здійснює згубний вплив на весь державний механізм, але коли мова йде про її існування на найвищих щаблях, то державна влада стає недієвою та нездатна виконувати будь-які функції;
- професіоналізація законодавчої діяльності, усунення прогалин в конституційному та іншому галузевому законодавстві, яке деталізує конституційні норми;
- реформа правосуддя, яка забезпечить можливість кожному реально захистити своє порушене право в суді;
- невідворотність конституційної відповідальності та юридичної відповідальності загалом;
- усунення будь-яких можливостей політичного впливу на Конституційний Суд;
- запровадження міжнародних стандартів побудови правової держави та громадянського суспільства.

Зазначена класифікація факторів впливу на реалізацію Конституції за часом їх виникнення та дії охоплює далеко не всі чинники впливу на правореалізаційний процес, саме тому можемо також виділити й інші підходи їх класифікації.

Так, Ю. М. Тодика виділяє економічні, соціальні, політичні, правові, соціально-психологічні й соціокультурні фактори [2, с. 16]. Таку класифікацію можемо назвати предметною або змістовною.

До *економічних факторів* слід віднести, в першу чергу, добробут та економічне благополуччя країни; її здатність забезпечити належний рівень життя населення, можливості реалізації проголошених прав людини, безперебійне фінансування загальнодержавних та регіональних програм розвитку за рахунок стабільності економічних процесів, розвитку виробництва і промисловості, розвитку ринкових відносин на засадах справедливої, конкурентної політики, боротьби із монополізмом.

До *соціальних факторів* можна віднести соціальну захищеність населення; забезпечення рівня життя в країні не нижче мінімального; медичне та соціальне страхування на рівні розвинених європейських країн.

Політичні фактори – чіткий розподіл владних повноважень між гілками влади, що унеможливує її зосередження в руках однієї гілки влади чи посадової особи; політична

стабільність – узгоджена діяльність усіх гілок влади задля досягнення єдиного результату – побудови правової держави; політичний плюралізм; формування професійної політичної еліти.

До *правових факторів* впливу на процес реалізації Конституції можемо віднести розвиненість поточного законодавства, в якому деталізуються та уточнюються конституційні норми; високий рівень законодавчої техніки; професійний підхід до нормотворчої діяльності.

Соціально-психологічні чинники – правові стандарти і критерії правової свідомості та поведінки суб'єктів владарювання; сприйняття Конституції України як соціальної цінності широким суспільним загалом та посадовими особами, що формують управлінський апарат вищих владних структур; формування і розвиток якісно нового типу правосвідомості та правової культури суспільства, що повинні створити такий політико-правовий фон, у якому конституційна нормотворчість та нормозастосування набудуватимуть найбільш ефективних форм [3, с. 183-184].

До *соціокультурних факторів* відносимо високий рівень правової культури населення; повага до прав і свобод людини і громадянина; існування громадянського суспільства, яке поважає та добровільно виконує Конституцію в силу авторитету її норм та усвідомлення цінності й значимості Основного Закону.

Окрім того, фактори впливу на процес реалізації Конституції України можна розподілити на групи з урахуванням результату їх дії (що уже частково зроблено в класифікації за часом їх виникнення та дії): на позитивні – ті, що сприяють процесу реалізації, та негативні – фактори, які гальмують зазначений процес. Оскільки всі позитивні та негативні фактори перерахувати не можливо, то зупинимось детальніше на найважливіших.

До *позитивних* можемо віднести формування правової держави із демократичним політичним режимом; становлення політичного, економічного та ідеологічного плюралізму; проголошення курсу держави на запровадження міжнародних стандартів; усвідомлення українським народом власної національної гідності, цінності.

Що ж до *негативних тенденцій та факторів*, то до них відносяться: протистояння між гілками влади та постійно триваюча політична криза; несприйняття представниками влади цінності та значимості Конституції; відсутність конституційної законності; нерозвиненість конституційного та іншого галузевого законодавства; корупція; часткова реалізація Конституції – тобто реалізація одних положень та нереалізованість інших; проведення конституційних реформ з підстав виключно політичної доцільності.

За способом їх виникнення фактори впливу на процес реалізації Конституції України можемо поділити на об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні – історичні та національні особливості державотворення, нормотворення, формування правосвідомості; розвиток міжнародних стандартів правової держави та громадянського суспільства та їх вплив на національну правову систему; світові процеси економічного розвитку та благополуччя.

Суб'єктивні – рівень правової культури суб'єктів правозастосування (з огляду на пряму дію конституційних норм, що справляє значний вплив на правозастосовну практику); сприйняття Конституції як ціннісно-значимого акту; рівень національної та суспільної свідомості.

За місцем їх виникнення фактори можемо поділити на *внутрішні* (ті, що виникають та існують виключно в межах нашої держави), наприклад, політична криза, корупція влади, несприйняття Конституції України як значної соціальної цінності, та *зовнішні* (фактори, виникнення яких залежить від світових політичних та економічних процесів, формування міжнародних ціннісних орієнтирів), наприклад, запровадження міжнародних стандартів побудови правової держави та громадянського суспільства, професіоналізація законодавчої діяльності, виникнення та формування нових соціальних цінностей.

Наведена класифікація факторів впливу на процес реалізації Основного Закону демонструє їх значну кількість, однак не зважаючи на те, який критерій обрано для класифікації, завжди можна всередині окремо взятої групи факторів виділити позитивні та негативні

фактори. Таким чином, поділ факторів за наслідками їх дії є універсальним, його слід враховувати під час прогнозування ефективності процесу реалізації.

Висновки і пропозиції. Для оптимізації процесу реалізації Конституції вплив негативних факторів повинен бути мінімальним, натомість зростати повинна роль позитивних факторів. Спосіб, за допомогою якого можна досягти зазначеного результату, визначається в кожному конкретному випадку в залежності від особливостей дії того чи іншого фактору. Однак, можемо виділити і загальні тенденції, що сприятимуть втіленню в життя конституційних норм, до них, в першу чергу, відносяться деполітизація діяльності органів конституційного контролю, дотримання процедури зміни Основного Закону, оптимізація діяльності центральних органів влади, вихід із політичних криз, зміна пріоритетів діяльності органів влади – із захисту приватних інтересів окремих груп осіб до відстоювання загальнонаціональних інтересів, підвищення якості законотворчої діяльності.

Список літератури:

1. Бабенко К. А. Політичні чинники впливу на процес реалізації Конституції України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/423-politichni-chinniki-vplivu-na-protses-realizatsiji-konstitutsiji-ukrajini.html>.
2. Тодика Ю. М. Фактори реалізації Конституції України / Ю. М. Тодика // Тези доповідей та наукових повідомлень учасників всеукраїнської науково-практичної конференції (29-30 червня 2006 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, С. 15-18.
3. Мартинюк Р. Соціально-психологічні передумови реалізації норм Основного Закону України // Національний університет «Острозька академія». Наукові записки. (Серія «Психологія і педагогіка»). – 2008. – Випуск 10. – С. 181-187.

Стаття надійшла 25.08.2016 р.

С. Н. Морозюк, канд. юрид. наук, доцент
Киевский национальный торгово-экономический университет
Кафедра общеправовых дисциплин
ул. Киото, 19, Киев, 02000, Украина

КЛАССИФИКАЦИЯ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА ПРОЦЕСС РЕАЛИЗАЦИИ КОНСТИТУЦИИ УКРАИНЫ

Резюме

В статье осуществлен комплексный анализ факторов, оказывающих влияние на процесс реализации Основного Закона, освещен унифицированный подход к классификации таких факторов по признакам их однородности, сделаны выводы о способах оптимизации действия факторов с целью достижения наивысшей степени эффективности процесса реализации Конституции Украины.

Ключевые слова: Конституция Украины, Основной Закон, факторы, механизм реализации.

S. M. Morozjuk, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
of Kyiv National University of Trade and Economics
the Department of General Legal Disciplines
st. Kioto, 19, Kyiv, 02000, Ukraine

CLASSIFICATION OF THE FACTORS, THAT INFLUENCE ON THE PROCESS OF THE REALIZATION OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE

Summary

This article provides a comprehensive analysis of the factors influencing the process of implementation of the Basic Law, describes a unified approach to the classification of such factors on the basis of their uniformity, makes conclusions on optimization of the factors in order to achieve the highest degree of effectiveness of the realization of the Constitution of Ukraine.

Key words: Constitution of Ukraine, the Basic Law, factors, mechanism of realization.